

kort & krachtig

leesvoer

Geannoteerde bibliografie over interactie in de klas

E. Amidon & E. Hunter
Naar beter lesgeven
Baarn 1975

Dit boek is een vertaling van het Amerikaanse boek 'Improving Teaching' (1966). Het gaat over de analyse van de verbale interactie in de klas. Voor deze analyse geeft het op de eerste plaats het model van het VIC-systeem, een manier om observaties in een tamelijk ingewikkeld categorieënsysteem vast te leggen. Op de tweede plaats geeft het boek ruim 60 voorbeelden van uitgeschreven lessituaties. De schrijvers gaan hierbij uit van een indeling in een zevental lesactiviteiten, te weten: motivering, planning, informatie geven, het leiden van gesprekken, orde houden, counseling (probleemgesprekken voeren) en evalueren. Van elke activiteit geven de schrijvers 7 à 10 voorbeelden, waaruit moet blijken op welke wijze dergelijke activiteiten in de klas worden aangepakt en uitgevoerd. Na elk voorbeeld volgt een analyse en vaardigheidsoefening. De voorbeelden zijn ontleend aan klassen met 5-jarigen, maar ook met 12-13-jarigen.

Klaus Antons
Groepsdynamika in praktijk. Gestructureerde oefeningen en technieken
Nederlandse vertaling en bewerking Jan Remmerswaal
Alphen a/d Rijn 1976

Een flink aantal leraren moedertaal heeft geen enkel probleem met het grensverleggend aspect van hun vak, zeker waar het verbale interactie betreft. Integratie van groepsdynamica in de lessen moedertaal zie je dan ook steeds meer gebeuren. Hierbij kan het standaardwerk op het gebied van de toegepaste groepsdynamica veel hulp bieden, zowel op theoretisch als op praktisch niveau. De praktische kant van 'Groepsdynamika in praktijk' geldt

voor de hoogste klassen van het voortgezet onderwijs en voor het tertiair onderwijs; voor andere leerlingen zou je de oefeningen moeten 'vertalen'. Het boek bevat de volgende hoofdstukken: De beginnende groep, Waarneming en observatie, Kommunikatie en leiderschapstijlen, Feedback, Samenwerking en competitie, Besluitvorming, Normen, vooroordelen en afweermechanismen, Analyse van het groepsproces, Het adviesgesprek en Terugkeer naar de werk- en thuissituatie.

Harold Bessell c.s.
Het kringgesprek. Emotionele en sociale opvoeding op school
Vier delen
Rotterdam 1977

Didactische handleiding voor de sociaal-emotionele vorming door middel van het kringgesprek. De handleiding bestaat uit vier delen. Deel I, Het Basisboek, geeft de filosofie van het kringgesprek en de drie hoofdthema's (bewustwording, zelfvertrouwen, sociale interactie) worden uitvoerig uiteengezet. Aanwijzingen worden gegeven voor het voorbereiden en het leiden van een kringzitting. De delen II, III en IV zijn praktijkboeken respectievelijk bedoeld voor de kleuterschool, klas 1-3 en klas 4-6. Ze bevatten onderwerpen, suggesties en aanwijzingen voor de leerkracht die bezig wil met kringgesprekken.

Dédé Brouwer, Marinel Gerritsen, Dorian de Haan, Annette van der Post, m.m.v. Eveline de Jong
Vrouwentaal en mannenpraat. Verschillen in taalgebruik en taalgedrag in relatie tot de maatschappelijke rolverdeling
Amsterdam 1978

Dit boek vat ideeën over en onderzoek naar sexeverschillen in taalgebruik samen en analyseert de verklaringen die ervoor gegeven worden. De vier hoofdstukken behandelen sexedifferentiatie in taal vanuit verschillende disciplines: antropologische linguïstiek, dialectologie, taalontwikkeling en sociolinguïstiek. Het eerste hoofdstuk gaat over sexeverschillen in taalgebruik in niet-westerse gemeenschappen. De gesignaleerde verschillen zijn meestal absoluut: vrouwen gebruiken uitsluitend de éne taalvorm, mannen uitsluitend de andere. Het tweede hoofdstuk geeft weer welke verschillen dialectologen tegenkwamen. Hier gaat het, net als in de rest van het boek, over graduele verschillen: vrouwen gebruiken bepaalde taalvormen vaker of minder vaak dan mannen. Ook komt de rol van vrouwen in het taalveranderingsproces aan de orde. Het derde hoofdstuk behandelt sexeverschillen in de taalvererving. Belangwekkend voor het onderwijs zijn de resultaten uit onderzoek naar interactie in de klas: meisjes krijgen veel minder aandacht van de leerkracht dan jongens. Het vierde hoofdstuk geeft een kritisch overzicht van verschillen in taalgebruik tussen vrouwen en mannen in de westerse maatschappij.

Marja van Erp & Sibe Soutendijk
Sociaal milieu en lesgebeuren
Amsterdam 1973

Tegen de achtergrond van de vraag of het mogelijk is vernieuwingen in het onderwijs aan te brengen waar arbeiderskinderen iets aan hebben, wordt klasse-interactie in dit boek voornamelijk bekeken vanuit de relatie met sociale klasse. Hoewel enigszins gedateerd (opvallend is bijvoorbeeld dat het compensatieprogramma van Bereiter en Engelmann samen met de Freinet-beweging in één hoofdstuk 'Is er een andere aanpak mogelijk in "volkscholen"?' behandeld worden) geeft het toch een bruikbaar overzicht van (vooral Amerikaanse) onderzoekjes. Aan de orde komen o.a. het effect van verschillende soorten leiderschap, de invloed van klasgenoten, waardering van de leerkracht voor zijn leerlingen, de aard van de kloof arbeidersmilieu-school. Met een uitvoerige literatuurlijst.

Th. Gordon
Luisteren naar kinderen. De nieuwe methode voor overleg in het gezin
Groningen 1978

Hoewel dit boek vooral gezinssituaties beschrijft, is er voor de relatie tussen leerkrachten en leerlingen toch ook veel uit te leren. Het beschrijft een aantal conflicten tussen volwassenen en kinderen en geeft modellen voor het bereiken van een compromis. Het bijzondere van de methode is, dat kinderen niet bij voorbaat de verliezers zijn, maar dat beide partijen als het ware winst behalen.

Jochen Grell
Training van onderwijsgedrag
Groningen 1976

Dit werkboek, bedoeld voor onderwijsgevendend bevat erg veel waardevolle aanwijzingen en praktische oefeningen. Veel herkenbare voorbeelden uit de dagelijkse schoolpraktijk typeren het gedrag van de leraar. De daarna beschreven training biedt ook aan individuele leraren die hun onderwijsgedrag willen veranderen belangrijke steun. Het boek is vertaald uit het Duits; de omvangrijke literatuuropgave biedt dan ook veel Duitse titels.

Groepswerk
Themanummer Moer 1977: 6

De opzet van dit themanummer is longitudinaal en praktisch. De mensen uit de praktijk van kleuter- tot en met hoger beroepsonderwijs worden aan het woord gelaten over eigen ervaringen met groepswerk.

H.J.M. Hermans e.a.
Van faalangst tot verantwoordelijkheid. Het bevorderen van de motivatie in taaksituaties op school en in het gezin
Amsterdam 1975

Allereerst wordt in dit boek duidelijk beschreven hoe negatieve faalangst het geluk van leerlingen op school in de weg kan staan. Daarna wordt de leraar uitgenodigd zichzelf een spiegel voor te houden. Het gaat dan heel

nadrukkelijk over de invloed die hij door zijn gedrag heeft op de motivatie van de leerlingen. Er volgen dan richtlijnen voor onderwijsgedrag dat de eigen verantwoordelijkheid van leerlingen stimuleert.

Onderwijsleerpakket
Interactie Analyse
Redactie: Jozef Kok en Simon Veenman
Instituut voor Onderwijskunde van de KU Nijmegen en het KPC, afdeling opleidingen te Den Bosch, 1977

Het onderwijsleerpakket bestaat uit een handleiding voor de docent, een tiental handboekjes voor de student, een set videobanden bij de vaardigheidsoefeningen, een geluidsband met lesfragmenten, een voorlichtingsprogramma en een voorscholingsprogramma. De eerste vier handboekjes (dln. 1, 2a, 2b en 2c) gaan in op de theorie en de praktijk van het observeren van onderwijsleerprocessen in het algemeen. De overige zes boekjes (dln. 3a, 3b, 3c, 3d, 4a en 4b) bevatten specifieke vaardigheidsoefeningen en achtergrondinformatie voor één basisbestanddeel van de klasinteractie: informatie geven, waarderen, activeren, structureren, hoe leg ik iets uit? en het formuleren van doelstellingen.

De methode is gericht op bewustwording en ontwikkeling van het eigen gedrag. Er worden twee werkvormen gehanteerd: het rollenspel en de methode van micro-onderwijzen. De cursus kan het best worden gedaan in teamverband of met een aantal collega's, omdat dan de mogelijkheid tot uitwisselen van ervaringen het grootst is.

De handboekjes zijn echter ook op zichzelf informatief voor iemand die iets van deze deelaspecten van de klasinteractie wil weten.

Theo Jansen
Ideologische aanpassing in het basisonderwijs
Nijmegen 1975

Dit boek wil een beschrijving geven van de simpele alledaagse werkelijkheid in de basisschool, zoals die tot uiting komt in de manier waarop leerkrachten en leerlingen met elkaar omgaan. Het is gebaseerd op een onderzoek op vier Nederlandse lagere scholen. Heel helder laat de auteur zien, dat maatschappelijke verhoudingen en waarden in die schoolpraktijk terug te herkennen zijn. Vanuit die overweging betekent het boek ook een stimulans voor degenen die binnen de beperkte maatschappelijk toegestane ruimte naar eigen inzicht gestalte willen geven aan emancipatorisch onderwijs.

Leren leven met groepen
Alphen a/d Rijn, z.j.

Deze uitgave vormt een soort handboek, waarvan telkens nieuwe bijdragen verschijnen. Men kan zich daarop abonneren. De meeste opstellen zijn ook voor het onderwijs van belang. Speciaal voor het thema van dit Moernummer bijvoorbeeld:

1820 A.J.J. Bakker — Levend leren in groepen: de methodiek van de thematische interactie. Het is een poging tot opheffing van de tegenstelling tussen 'leren' en 'leven'; een methodisch-didactisch aanzet om het levend

leren mogelijk te maken in leer- en werkgroepen (aan universiteiten en scholen, in trainings- en vormingsgroepen).

Een ander belangrijk opstel is 3220 — Gestalttherapie in de groep, door drs Paul P.J. de Koning.

G.I. Brown e.a.

Leven in de klas. Over de harmonische ontwikkeling van verstand en gevoel. Opstellen over samenvloeiend onderwijs

Nederlandse vertaling René van Iersel
Meppel 1975

In deze verzamelbundel staat centraal, dat er een nauwe relatie is tussen de persoon van de leerkracht, zijn eigen ontwikkeling en manier van mens-zijn enerzijds, en zijn wijze van onderwijsgeven anderzijds. Met voorbeelden wordt duidelijk gemaakt, hoe in het bezig zijn van leerkrachten en leerlingen verstand en gevoel kunnen samengaan. Hoewel de opstellen niet over Nederlandse school-situaties gaan, is toch wel veel van het beschrevene ook voor ons van toepassing.

Vakgroep Onderwijskunde van de RU Leiden
Minikursus Denkvragen Stellen

Instituut voor Onderwijskunde KU Nijmegen
Minikursus Effectief Vragen Stellen en Minikursus Het Organiseren van Zelfstandig Leren
Groningen 1977

Deze drie handboeken van cursussen worden ieder vergezeld door vijf instructiebeeldbanden, te bestellen bij de Stichting Film en Wetenschap te Utrecht.

De handboeken geven achtergrondinformatie over en oefeningen voor de in de titel genoemde onderwijsvaardigheid. De oefeningen dienen te worden uitgevoerd in een micro-onderwijssituatie, waarbij nadrukkelijk gebruik wordt gemaakt van terugkoppeling (d.w.z. je kijkt met behulp van videoapparatuur terug op je les) en van een beperkte onderwijsleersituatie (d.w.z. een les van 10 à 15 minuten, aan 4 à 6 leerlingen).

Onderzoek heeft uitgewezen, dat de cursisten daarna in hun eigen onderwijs de geleerde vaardigheid (gedeeltelijk) toepassen. De cursussen zijn bedoeld voor onderwijsgevend in de hogere klassen van de basisschool en bij het voortgezet onderwijs in functie en voor onderwijsgevend in opleiding.

De samenstellers van de cursussen geven zelf toe, dat aan uitvoering ervan nogal wat voorwaarden qua materiaal en tijd verbonden zijn. Vandaar dat voor de Minikursus Effectief Vragen Stellen een zogenaamde 'cognitieve versie' is gemaakt, meer gericht op informatieve verwerking. Ook de andere minicursussen lijken ons daartoe wel geschikt.

Moedertaalonderwijs en toch geen Nederlands
Themanummer Moer 1976: 3

De LWG analyseerde lesprotocollen, video-opnamen van lessen, schoolboeken en proefwerken. Onderwerpen die daarbij veelvuldig aan de orde kwamen: verbale interactie, vragen stellen, vaktaalgebruik, niet-dwingende argu-

mentatie in de klas, samenwerking tussen de leraar Nederlands en de leraar ander vak. Het themanummer vormt de afsluiting van de werkzaamheden van de werkgroep. Het bevat onder meer een bibliografie van alle in Moer gepubliceerde artikelen en een uitgebreide lijst achtergrondliteratuur.

A. Oldersma
De meester is gek
Purmerend 1977

Oldersma beschrijft erg overtuigend lessituaties in het basisonderwijs. Hij baseert zich op observaties en gaat vooral in op de relatie tussen leerkracht en leerlingen zoals die o.a. uit het taalgebruik blijkt. De zeer herkenbare praktijkvoorbeelden gaan vergezeld van waardevolle aanwijzingen voor het onderwijzersgedrag.

Frank R. Oomkes
Handboek voor gesprekst raining
Meppel 1976

Dit boek is geschreven vanuit een zeer concrete en overdachte ervaring met groepen in het vormingswerk. De schrijver stelt duidelijk voorop, dat het groepswerk bijzonder geschikt is voor het verwerven en verwerken van kennis, en voor het wijzigen van attitudes. Daardoor is het een goede hulp voor de leraar, indien hij het vertaalt naar de schoolsituatie volgens zijn eigen inzichten. Het boek bevat een overvloed aan oefeningen, procedures en observatieschema's die zeer systematisch over het boek verspreid zijn. Ook de raadgevingen in verband met het opstellen van trainingsprogramma's zijn nuttig voor de leraar die meer inzicht zoekt in mogelijkheden met groepswork in de klas. Een handzaam boek.

Louis E. Rath e.a.
Naar eigen waarden. Emotionele en sociale ontwikkeling in het voortgezet onderwijs
Deel 1 — Basisboek

Sidney B. Simon e.a.
Naar eigen waarden. Emotionele en sociale ontwikkeling in het voortgezet onderwijs
Deel 2 — Praktijkboek
Rotterdam 1978

Uitgaande van de denkbeelden van John Dewey, houden Rath c.s. zich bezig met het proces hoe mensen ertoe komen om bepaalde overtuigingen en gedragspatronen te hebben. Zij ontwikkelen methoden die de leerlingen helpen om zich bewust te worden van wat zij vinden of geloven, welk gedrag zij waarderen en waar ze openlijk, in en buiten de klas, achter willen staan.

In het eerste boek staan een aantal ideeën om het proces van waardenvorming in de klas op gang te brengen en te stimuleren, waaronder de manier van reageren van de leerkracht op wat de leerling zegt, bijvoorbeeld 'Is het iets dat erg belangrijk voor je is?' en het waardenstencil, een provocerende opmerking en een serie vragen voor de leerlingen op stencil.

In het tweede (praktijk-)boek staan 71 meer uitgewerkte suggesties bestemd voor gebruik in het voortgezet onder-

wijs.

R. en A. Tausch
Psychologie van opvoeding en onderwijs
Deventer 1972

De schrijvers laten in dit boek zien dat een sociaal geïntegreerde opvoedingshouding van de kant van de volwassene het kind de beste mogelijkheden geeft tot zelfrealisatie. Het kind voelt zich bij zo'n houding gerespecteerd en geaccepteerd. Een onmisbare voorwaarde voor een gezonde psychische zelfontplooiing van het kind. Autoritaire en strak geleide opvoedingsvormen vinden Tausch en Tausch eerder modellen voor dictatoriale dan voor democratische levensvormen. In de laatste hoofdstukken zijn aanwijzingen te vinden om in de eigen lespraktijk te komen tot een meer sociaal-geïntegreerde opvoedingshouding.

Ze spelen met je voeten
Mythevorming in het onderwijs
Onderwijswinkel Leuven, Tiensestraat 256, 3000 Leuven, België

'Ze spelen met je voeten' is een werkboekje om de eigen lespraktijk waar te nemen en kritisch te bekijken. Het werkboekje helpt om te ontdekken welk geheel van ideeën er binnen en over het onderwijs leeft. Welke ideeën zijn het, waar komen ze vandaan en waarom houden ze zo hardnekkig stand? Een uitgangspunt om een cultuur van een systeem te begrijpen vond de onderwijswinkel bij Paulo Freire. Met Freires analysesysteem zijn ze klas- en schoolervaringen te lijf gegaan. Het bleek een uitstekende manier om de eigen alledaagse schoolervaringen inzichtelijk te maken en inspiratie te krijgen veranderingen daarin aan te brengen.

Adressen van de auteurs in dit nummer:

Helge Bonset, Oud-Over 76, Loenen a/d Vecht, tel. 02943 – 3811
Ton van der Geest, p/a Ruhruniversität Bochum, Psychologisches Institut,
Postfach 102148, 4630 Bochum 1, tel. 09.49.234.7004607
Dorian de Haan, Jodenbreestraat 68, Amsterdam, tel. 020 – 265182
Theo Jansen, Dahliastraat 102, Malden, tel. 080 – 580916
Ton Kusters, p/a Lerarenopleiding Zuid-West Nederland, Brasserskade 1, Delft
Kees Sluis, Prinseneiland 75 I, Amsterdam, tel. 020 – 268409
Rob Woortman, Prinsengracht 306, Amsterdam, tel. 020 – 227161